PRIM'AWLA TAL-QORTI ĊIVILI

(ĠURISDIZZJONI KOSTITUZZJONALI)

IMĦALLEF

ONOR. CHRISTIAN FALZON SCERRI

Seduta ta' nhar il-Ġimgħa, 28 ta' Ottubru, 2022

Rikors Kostituzzjonali Nru: 55/2022

RAMON FENECH

VS.

AVUKAT TAL-ISTAT

Il-Qorti:

1. Din hija sentenza dwar azzjoni mibdija minn Ramon Fenech taħt l-**artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u l-**artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea tad-Drittijiet u Libertajiet Fondamentali tal-Bniedem** għaliex qiegħed isostni li huwa ġarrab jew x'aktarx sejjer iġarrab ksur tal-jedd tiegħu għal smigħ xieraq minħabba li fil-proċess kriminali li hemm għaddej kontrih, tressqet bħala prova x-xiehda ta' Simon Linton Lancto, li ngħatat meta dan kellu *status* ta' ko-akkużat;

Daħla

2. B'rikors imressaq fis-**<u>27 ta' Jannar, 2022</u>**, Ramon Fenech fisser li fis-7 ta' Diċembru, 2005 kien ġie arrestat mill-Pulizija ċertu wieħed Simon Lincton Lancto, li qalilhom li huwa kiseb id-droga estasi mingħandu;

3. Aktar tard, il-pulizija fetħu proċeduri kriminali kontrih u wara li ngħalqet il-kumpilazzjoni, l-Avukat Ġenerali ħareġ l-att tal-akkuża 17/2014 fejn fiha huwa akkużah fost ħwejjeġ oħra bi traffikar u bil-pussess illegali tad-droga estasi;

4. Ramon Fenech jgħid li minkejja li l-proċeduri kriminali kontra Simon Linton Lancto kienu għadhom ma nqatgħux, il-prosekuzzjoni xorta waħda kienet ressqitu bħala xhud fil-każ tiegħu. Barra minn hekk, fl-att tal-akkuża li l-Avukat Ġenerali ħareġ kontra tiegħu, ġie msemmi li Simon Linton Lancto kien ħa jitressaq bħala xhud waqt il-ġuri;

5. Iżid li għalkemm huwa nqeda bir-rimedji li tagħtih il-liġi kriminali sabiex ineħħi x-xiehda ta' Simon Linton Lancto mill-karti tal-proċess kriminali, dawn ma ħallewlu l-ebda frott għaliex kemm il-Qorti Kriminali u kif ukoll il-Qorti tal-Appell Kriminali ma qablux miegħu li x-xiehda ta' Simon Linton Lancto kienet inammisibbli;

6. Skont Ramon Fenech il-liġi penali u l-ġurisprudenza tgħid li xhud ta' imputat kontra imputat ieħor hija inammissibbli, meta l-każ kriminali ta' dak ix-xhud ikun għadu miftuħ. Jisħaq li x-xiehda ta' Simon Linton Lancto hija l-unika prova li hemm kontrih u għalhekk jekk tibqa' fl-atti tal-kawża kriminali, din tista' ġġiblu ħsara kbira. Dan anke għaliex il-każ kriminali tiegħu sejjer jinstema' minn ġurati li m'għandhomx esperjenza u għarfien legali tajjeb. Minħabba f'hekk, huwa qiegħed jitlob lil din il-qorti sabiex:

> *«i. Tiddikjara li l-esponent sofra, qiegħed isofri jew x'aktarx ser isofri leżjoni tad-dritt għal smigħ xieraq kif protett bl-Artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea, l-Artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta u l-Artikolu 6 tal-Ewwel Skeda tal-Kapitolu 319 tal-Liġijiet ta' Malta in kwantu x-xiehda ta' Simon Linton Lancto, persuna li dakinhar li xehed fil-kawża tiegħu, kienet għadha ma għadditx in ġudikat, ma tista' qatt tifforma stat ta' prova kontra l-esponent;*

ii. Tordna li x-xiehda mogħtija minn Simon Linton Lancto nhar is-16 u s-17 ta' Frar, 2011 tiġi dikjarata inammissibbli u konsegwentement tiġi estromessa mill-inkartament tal-provi kontra l-esponent, b'dan li ma għandu jsir l-ebda referenza għaliha waqt il-kors tal-ġuri;

iii. Tieħu dawk il-provvedimenti u takkorda dawk ir-rimedji effettivi u xierqa fiċ-ċirkostanzi sabiex jiġu salvagwardjati d-drittijiet fundamentali tal-esponent;

Bl-ispejjeż kontra l-intimati.»

7. Il-konvenut Avukat tal-Istat ressaq risposta fit-**<u>28 ta' Frar, 2022</u>** u fiha huwa qal dan li ġej:

   i. li l-ilment ta' Fenech tressaq kmieni għaliex il-proċess kriminali għadu ma ntemmx;
   ii. li mhuwiex post din il-qorti li tistħarreġ jekk il-qrati kriminali ddeċidewx tajjeb meta ċaħdu l-ilment ta' Fenech dwar l-inammissibbilità tax-xiehda ta' Simon Linton Lancto;
   iii. li l-**artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u l-**artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea** ma jagħtux dak li jrid jikseb Fenech b'din il-kawża;
   iv. li x-xiehda ta' Simon Linton Lancto ttieħdet b'mod tajjeb u li jekk irid Fenech għandu kull jedd li matul il-ġuri jagħmillu l-mistoqsijiet kollha li jrid u/jew li jġib il-provi biex imeri x-xiehda tiegħu;
   v. li tabilħaqq waqt il-ġuri Fenech ħa jkollu l-jedd li jtella' l-provi kollha tiegħu u li jagħmel il-kontro-eżamijiet tal-provi mressqa mill-prosekuzzjoni; u
   vi. li din il-kawża saret b'mod abbużiv biex jitwalu bla bżonn il-proċeduri kriminali għaliex din tressqet ħames snin wara li ngħatat is-sentenza tal-Qorti tal-Appelli Kriminali dwar l-inammissibbilità tax-xiehda ta' Simon Linton Lancto;

8. Il-partijiet għalqu l-provi fit-30 ta' Mejju, 2022 u ressqu s-sottomissjonijiet tagħhom bil-mitkub;

9. Fil-21 ta' Ottubru, 2022 inżamm smigħ fejn il-partijiet għamlu l-aħħar rappreżentazzjonijiet tagħhom dwar il-każ u minn hemmhekk il-kawża tħalliet għas-sentenza għal-lum;

Fatti

10. Fil-15 ta' Lulju, 2010, il-Pulizija ħarrket lil Ramon Fenech quddiem il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) talli fis-7 ta' Diċembru, 2005 u matul ix-xhur ta' qabel, huwa kellu fil-pussess tiegħu u qassam id-droga estasi lil ħaddieħor mingħajr il-permess tas-Sovrintendent tas-Saħħa Pubblika;

11. Waqt is-seduti tat-30 ta' Settembru, 2010, tas-16 ta' Frar, 2011 u tas-17 ta' Frar, 2011 miżmuma quddiem il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti Istruttorja tressaq bħala xhud Simon Linton Lancto (ara paġni 22 sa 62 tal-atti tal-kawża);

12. Aktar tard, fuq ammissjoni tiegħu stess, Simon Linton Lancto ġie ddikjarat ħati b'sentenza mogħtija mill-Qorti Kriminali fil-21 ta' Frar, 2011, li wettaq reati marbuta mat-traffikar, it-tqassim u l-pussess illegali ta' drogi, fosthom l-estasi (ara paġni 66 sa sa 81 tal-atti tal-kawża);

13. Malli ġiet mitmuma l-kumpilazzjoni tal-każ kriminali kontra Ramon Fenech, il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti ta' Istruttorja ddikjarat li kien hemm biżżejjed provi sabiex Fenech jitqiegħed taħt att ta' akkuża quddiem il-Qorti Kriminali;

14. Din l-att ta' akkuża bin-numru ta' riferenza 17/2014 fl-ismijiet ***Ir-Repubblika ta' Malta v. Ramon Fenech***, ħarġet aktar tard mill-Avukat Ġenerali*;*

15. B'nota ppreżentata fit-22 ta' Ottubru, 2014 taħt l-**artikolu 438(2) tal-Kap 9 tal-Liġijiet ta' Malta**, Ramon Fenech ressaq għadd ta' eċċezzjonijiet preliminari. Fost l-eċċezzjonijiet imressqa minnu kien hemm dik li x-xiehda ta' Simon Linton

Lancto ma tiswiex għaliex meta din ingħatat Simon Linton Lancto kien għadu ko-akkużat;

16. B'sentenza mogħtija fit-2 ta' Ġunju, 2016, il-Qorti Kriminali ċaħdet din l-eċċezzjoni ta' Ramon Fenech għaliex qalet li x-xiehda ta' Simon Linton Lancto setgħet titressaq skont l-**artikolu 121B tal-Kap 31 tal-Liġijiet ta' Malta**;

17. Din is-sentenza ġiet appellata minn Ramon Fenech iżda l-appell tiegħu ġie miċħud b'sentenza mogħtija fit-23 ta' Frar, 2017 mill-Qorti tal-Appell Kriminali għar-raġunijiet differenti minn dawk mogħtija mill-Qorti Kriminali. Fis-sentenza tagħha, il-Qorti tal-Appell Kriminali qalet li ladarba l-proċeduri kriminali ta' Simon Linton Lancto llum jinsabu magħluqa, allura kull xiehda li dan ta fl-inkjesta maġisterjali u kull xiehda li ta waqt l-istruttorja hija issa ammissibbli bħala prova għall-finijiet ta' kontroll jew konfront, meta dan jitressaq bħala xhud waqt il-ġuri;

18. Ftit inqas minn ħames snin wara din is-sentenza, eżattament fis-27 ta' Jannar, 2022, Ramon Fenech għoġbu jressaq din il-kawża kostituzzjonali;

Konsiderazzjonijiet

19. F'din il-kawża l-qorti qiegħda tintalab biex tiddeċiedi jekk hija għandhiex tneħħi mill-atti tal-kawża kriminali li hemm miexja kontra Ramon Fenech, ix-xiehda ta' Simon Linton Lancto mogħtija minnu fis-16 u fis-17 ta' Frar, 2011, u dan minħabba li dakinhar li nġabret din ix-xiehda, Simon Linton Lancto kien għadu ko-akkużat. Fil-fatt Simon Linton Lancto nstab ħati b'sentenza tal-Qorti Kriminali mogħtija fil-21 ta' Frar, 2011, jiġifieri erbat ijiem wara li huwa ta l-aħħar xiehda fil-kumpilazzjoni tal-kawża kriminali kontra Ramon Fenech. Din is-sentenza ma ġietx appellata minn Simon Linton Lancto;

20. Illi l-**ewwel eċċezzjoni** li tressqet mill-Avukat tal-Istat hija li din il-kawża kostituzzjonali saret kmieni għaliex il-kawża kriminali ta' Ramon Fenech għadha

ma nqatgħetx. Għalhekk l-Avukat tal-Istat jistieden lil din il-qorti biex ma tinqediex bis-setgħat kostituzzjonali u konvenzjonali tagħha skont il-***provisos*** għall-**artikolu 46(2) tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u għall-**artikolu 4(2) tal-Kap 319 tal-Liġijiet ta' Malta**;

21. Essenzjalment din id-difiża hija msejsa fuq l-argument illi allegazzjoni ta' nuqqas ta' smigħ xieraq teħtieġ li l-proċess, li minnu jkun qed isir l-ilment, jiġi eżaminat fit-totalità tiegħu u mhux jiġi maqsum u jsir enfażi fuq inċident wieħed partikolari;

22. Huwa minnu li r-regola ġenerali f'dan il-qasam hija li biex qorti tista' tgħid b'konvinzjoni jekk hemmx ksur tal-jedd ta' smigħ xieraq, kif imħares taħt l-**artikolu 39 tal-Kostituzzjoni** u **l-artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea**, hemm bżonn li dik il-qorti tqis il-proċess kollu kemm hu (ara fost ħafna oħrajn ***David sive David Norbert Schembri v. Avukat Ġenerali*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fil-25 ta' Marzu, 2011, ***Il-Pulizija v. Dr Melvyn Mifsud*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonal fis-26 ta' April, 2013 u ***The Police v. Austine Uche et*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fil-5 ta' Ottubru, 2018). Kemm jista' jkun qorti m'għandhiex tixħet ħarsitha fuq biċċa waħda biss tal-kawża biex minnha, jekk issib xi nuqqas jew għelt, tasal għall-konklużjoni li tabilfors seħħ ksur tal-jedd tas-smigħ xieraq (ara ***Adrian Busietta v. Avukat Ġenerali*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fit-13 ta' Marzu 2006);

23. Minbarra dan, wieħed ma jridx iwarrab minn quddiem għajnejh ukoll il-fatt, li mhuwiex xogħol ta' qorti b'kompetenza kostituzzjonali jew konvenzjonali li tistħarreġ il-mertu u l-mod kif xi qorti oħra għandha tiżen l-evidenza li nġiebet quddiemha u dan taħt l-iskuża li b'hekk ikun qiegħed jitħares il-jedd ta' smigħ xieraq, kif iridu l-**Kostituzzjoni ta' Malta** u/jew il-**Konvenzjoni Ewropea** (ara s-sentenza tal-Qorti Kostituzzjonali tad-9 ta' Ottubru, 2001 fil-kawża fl-ismijiet ***Victor Micallef v. Avukat Ġenerali et***);

24. Li kieku dan ma jkunx hekk, tinħoloq qagħda mwiegħra u anomala li, imqar fuq biża' jew ħsieb ħażin, l-ebda kawża ma tkun tista' tinbeda jekk qabel ma jkunx tressaq ilment kostituzzjonali biex jiġi mistħarreġ jekk tali biża' jew ħsieb ħażin kienx mistħoqq. Biex tagħmel hekk, il-qorti b'setgħat kostituzzjonali jkollha tabilfors tagħti ġudizzju minn qabel fuq il-ħidma ta' qorti oħra qabel ma dik tkun imqar bdiet twettaq xogħolha u dan bir-riskju wkoll li jiġi mxellef il-jedd tal-preżunzjoni tal-innoċenza tal-persuna akkużata għaliex qorti kostituzzjonali tkun interpretat il-valur ta' prova qabel mal-qrati kriminali ma jkunu taw id-deċiżjoni tagħhom. Din is-sitwazzjoni tista' twassal ukoll biex, fuq xilja li proċeduri huma mtappna bil-preġudizzju tan-nuqqas ta' smigħ xieraq, qorti kriminali kompetenti effettivament tinżamm milli twettaq xogħolha u b'hekk jiġu staġnati dawk il-proċeduri kriminali u l-kawża ma tkunx tista' tinqata' aktar fi żmien raġonevoli kif trid il-liġi;

25. Dan l-istess prinċipju ġie mħaddan ukoll f'żewġ sentenzi tal-Qorti Ewropea, ***Martin Dimech v. Malta*** tat-2 ta' April, 2015 u ***Tyrone Fenech et v. Malta*** tal-5 ta' Jannar, 2016, dwar ilmenti li kienu jolqtu l-ammissibilità ta' prova mressqa f'kawża kriminali li għadha pendenti. Billi l-proċeduri kriminali kienu għadhom mexjin, il-Qorti Ewropea saħqet li kien kmieni biex jiġi deċiż jekk kienx hemm smigħ xieraq jew le. Fi kliem il-Qorti Ewropea,

> *«applications concerning the same subject matter as that at issue in the present case were rejected as premature when the criminal proceedings were still pending (see, Kesik v. Turkey, (dec.), no. 18376/09, 24 August 2010 and Simons v. Belgium (dec.), no. 71407/10, 28 August 2012) and, where the applicant had ultimately been acquitted, the complaint was rejected on the ground that the applicant had no victim status (see Bouglame v. Belgium (dec.), no. 16147/08, 2 March 2010). The Court finds no reason to deem otherwise in the present case. Without prejudice to the applicant's possibility of bringing new proceedings before this Court in the event of a conviction by the domestic courts, as matters stand to date, given that the criminal proceedings against the applicant are currently pending before the domestic courts, the Court finds this complaint to be premature. Consequently, this part of the application must be*

rejected, pursuant to Article 35 §§ 1 and 4 of the Convention, for non-exhaustion of domestic remedies»;

26. Tassew darba li l-proċess kriminali jkun għadu ma ġiex mitmum, ikun għadu mhux magħruf kif u taħt liema ċirkostanzi persuna tista' tiġi żvantaġġjata. Għal dak li jiswa jista' jkun il-każ li l-ġurati fl-aħħar mill-aħħar ma jsibux ħati lill-akkużat u għalhekk ħafna mill-ħsibijiet ħżiena tiegħu jisfaw fix-xejn;

27. Madankollu din ir-regola ġenerali li xilja ta' ksur tal-jedd ta' smigħ xieraq għandha tiġi mistħarrġa wara li jintemm il-proċess kollu, mhijiex xi regola assoluta li ma tbatix minn eċċezzjonijiet;

28. Biex wieħed jagħti ftit eżempji, jekk wieħed ikun qiegħed jilmenta li t-tħaddim ta' xi liġi kriminali tkun ħa tikser id-dispożizzjonijiet tal-**Kostituzzjoni ta' Malta**, allura jkun ta' xejn li wieħed joqgħod jistenna li tintemm il-kawża kriminali, imma jkun jaqbel aħjar li dak l-ilment dwar l-inkompatibilità ta' liġi ordinarja mal-**Kostituzzjoni ta' Malta** jiġi indirizzat minnufih (ara ***Osama Ebeid v. Avukat tal-Istat*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fit-22 ta' Ġunju, 2022);

29. Hekk ukoll l-eċċezzjoni tal-intempestività tal-istħarriġ kostituzzjonali m'għandhiex tintlaqa' jekk kemm-il darba t-tqanqil tal-kwistjoni kostituzzjonali tkun saret minn qorti, permezz ta' riferenza kostituzzjonali. Dan hu hekk għaliex il-qorti kostituzzjonali hija marbuta li twieġeb lill-qorti riferenti (ara ***Il-Pulizija v. Silvio Żammit*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fit-13 ta' Lulju, 2018 u ***Mark Formosa v. Segretarju Permanenti fi ħdan il-Ministeru għal Għawdex et*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fl-20 ta' Lulju, 2020);

30. Ingħad ukoll li mhuwiex għaqli li Qorti Kostituzzjonali tilqa' eċċezzjoni li kawża kostituzzjonali tkun tressqet qabel waqtha, jekk ikun hemm sentenza ta' qorti ta' ġurisdizzjoni kostituzzjonali, li għalkemm tkun għada mhux finali, tgħid illi dak il-proċess huwa bi ksur ta' jeddijiet fondamentali. Dan għaliex ladarba ġa hemm deċiżjoni ġudizzjarja li toħloq għall-inqas dubju *prima facie* li l-proċess huwa

mtappan, allura jkun aktar għaqli li dak id-dubju jew jiġi kkonfermat jew jitneħħa (ara ***Federation of Estate Agents v. Direttur Ġenerali (Kompetizzjoni) et*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fit-3 ta' Mejju, 2016);

31. B'żieda ma' dawn iċ-ċirkostanzi jista' jagħti l-każ ukoll li episodju wieħed iżolat ikun tant determinanti għall-eżitu tal-proċess kollu, li ma jkunx għaqli li wieħed joqgħod jistenna li jintemm il-każ ordinarju, imma jkun ħafna aħjar li dak l-ilment kostituzzjonali jiġi indirizzat mill-ewwel (ara ***Ir-Repubblika ta' Malta v. Carmel Camilleri*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fit-22 ta' Frar, 2013, ***Carmel Saliba v. L-Avukat Ġenerali*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fis-16 ta' Mejju, 2016 u ***Alfred Żaffarese v. L-Avukat Ġenerali et*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fit-13 ta' Frar, 2017);

32. Ta' min iżomm f'moħħu hawnhekk li taħt il-liġi Maltija (ara l-**artikolu 46(1) tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u l-**artikolu 4(1) tal-Kap 319 tal-Liġijiet ta' Malta**), ir-rimedju kostituzzjonali jew konvenzjonali jista' jintalab mhux biss meta jkun ġa seħħ ksur tal-jeddijiet fundamentali tal-bniedem iżda jista' jintalab ukoll meta x'aktarx ikun sejjer iseħħ ksur ta' dawk il-jeddijiet (ara ***Malcolm Said v. Avukat Ġenerali et*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fl-24 ta' Ġunju, 2016). Kif imtenni fis-sentenza ***Rakhat Shoraz et v. Avukat Ġenerali et*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fit-8 ta' April, 2019**,** jekk il-qorti kostituzzjonali jkun jidhrilha li b'episodju jew bil-produzzjoni ta' element ta' prova matul il-proċeduri, x'aktarx ikun ħa jiġi miksur l-imsemmi dritt fundamentali, allura dik il-qorti tista' tieħu l-miżuri sabiex tħares dak id-dritt;

33. Naturalment jaqa' fuq min ikun qiegħed iressaq l-ilment kostituzzjonali li juri li jeżisti jew seħħ episodju matul l-*iter* tal-proċeduri li jista' jkun determinanti għad-difiża tiegħu b'mod li l-ilment jiġġustifika li jiġi eżaminat qabel jintemmu l-proċeduri kriminali (ara ***Av. Larry Formosa nomine v. L-Avukat Ġenerali*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fid-29 ta' Novembru, 2019);

34. Imħaddma dawn il-prinċipji għall-każ li għandha quddiemha, il-qorti tqis li ladarba, tajjeb jew ħażin, il-kwistjoni dwar is-siwi legali tax-xiehda ta' Simon Linton Lancto ġa ġiet deċiża kemm mill-Qorti Kriminali b'sentenza tat-2 ta' Ġunju, 2016, kif ukoll mill-Qorti tal-Appell Kriminali b'sentenza tat-23 ta' Frar, 2017, allura din il-kwistjoni li tmiss mal-ammissibbilità tax-xiehda ta' Simon Linton Lancto llum hija magħluqa;

35. Billi d-deċiżjonijiet dwar l-ammissibilità tax-xiehda ta' Simon Linton Lancto ngħataw mill-qrati kriminali, m'hemmx iktar il-periklu li din il-qorti tgħaddi xi ġudizzju qabel mal-qrati kriminali jkunu laħqu għamlu xogħlhom;

36. Huwa veru li l-ġuri ma bediex u allura Ramon Fenech ma jistax jgħid minn issa li huwa ħa jiġi ppreġudikat bix-xiehda ta' Simon Linton Lancto, għaliex jista' jagħti l-każ li dan jagħti verżjoni li tkun favur l-innoċenza ta' Fenech jew jista' jagħti l-każ li l-verżjoni tiegħu tiġi mwarrba mill-ġurati. F'dan is-sens għalhekk l-ilment kostituzzjonali ta' Fenech li hemm ksur ta' smigħ xieraq huwa x'aktarx bikri, kif jgħid l-Avukat tal-Istat;

37. Madankollu meta wieħed iqis li l-proċeduri kriminali kontra Fenech ilhom għaddejjn mill-2010 u l-kwistjoni tal-ammissibilità tax-xiehda ta' Simon Linton Lancto ġiet deċiża finalment mill-qrati kriminali, din il-qorti tħoss li jkun aktar fejjiedi, fl-interess tal-aħjar amministrazzjoni tal-ġustizzja, jekk dan l-ilment jiġi mistħarreġ issa, milli jiġi mistħarreġ wara li jintemm il-ġuri. Kif jgħid il-Malti, il-ftira sħuna tajba. Jagħmel sens u huwa aktar prattiku għalhekk li la l-każ kriminali issa ilu għaddej aktar minn tnax-il sena, din il-qorti taqbad u tiddeċiedi dan l-ilment kostituzzjonali issa qabel il-ġuri u mhux wara li jinqata' l-ġuri;

38. L-ewwel eċċezzjoni tal-Avukat tal-Istat sabiex din il-qorti ma tismax din il-kawża qabel ma jintemm il-ġuri qiegħda għalhekk fiċ-ċirkostanzi partikolari ta' dan il-każ tiġi miċħuda;

39. It-**<u>tieni eċċezzjoni</u>** tal-Avukat tal-Istat hija li din il-qorti ma tistax tiddeċiedi jekk il-qrati kriminali ddeċidewx tajjeb meta ċaħdu l-ilment ta' Fenech dwar l-inammissibbilità tax-xiehda ta' Simon Linton Lancto;

40. Tassew huwa miżmum fil-ġurisprudenza li bil-kliem «*smigħ xieraq*» wieħed jifhem li l-proċess ġudizzjarju jkun tmexxa b'ħarsien tar-regoli stabbiliti fil-**Kostituzzjoni ta' Malta** jew il-**Konvenzjoni Ewropea**. Għalhekk, l-irwol ta' din il-qorti fil-kompetenza kostituzzjonali tagħha, mhuwiex dak li tagħmilha ta' qorti ta' appell fuq il-qrati ta' kompetenza kriminali li taw is-sentenzi li minnhom qiegħed jilmenta r-rikorrent. Fi kliem ieħor, għalkemm qorti b'kompetenza kostituzzjonali tista' tħassar sentenza ta' qorti oħra, madankollu dan tista' tagħmlu mhux għax hija ma tkunx qiegħda taqbel mal-konklużjoni li tkun waslet għaliha dik il-qorti l-oħra, iżda għax is-sentenza tal-qorti l-oħra tkun ingħatat fi proċess li ma jkunx ħares il-jedd għal smigħ xieraq (ara ***Victoria Cassar v. Avukat Ġenerali et*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fis-7 ta' Ottubru, 2019);

41. Dan il-prinċipju ġie mtenni bosta drabi anke mill-Qorti Ewropea Għad-Drittijiet tal-Bniedem f'applikazzjonijiet imressqa kontra Malta. Hekk pereżempju fil-każ ***Nicholas Richard Debono v. Malta*** deċiż fl-10 ta' Ġunju, 2004, intqal li,

> *«The Court reiterates that, according to Article 19 of the Convention, its duty is to ensure the observance of the engagements undertaken by the Contracting Parties to the Convention. In particular, it is not its function to deal with errors of fact or law allegedly committed by a national court unless and in so far as they may have infringed rights and freedoms protected by the Convention (**García Ruiz v. Spain** [GC], no. 30544/96, § 28, ECHR 1999-I)»;*

42. F'dan il-każ, din il-qorti trid tgħarbel jekk seħħx ksur tal-jedd ta' smigħ xieraq u mhux jekk il-qrati kriminali interpretawx sew il-liġi kriminali meta qalu li x-xiehda mogħtija minn Simon Linton Lancto hija waħda ammissibbli. Kif tenniet il-Qorti Kostituzzjonali fis-sentenza ***Joseph Bellizzi et v. Awtorità Marittima ta' Malta et*** deċiża fis-27 ta' Frar, 2009, mhuwiex l-irwol u lanqas il-funzjoni ta' qorti

mogħnija b'kompetenza kostituzzjonali li toqgħod tirrevedi allegati żbalji mwettqa minn xi qrati oħra (ara wkoll ***Valfracht Maritime Co. Ltd. v. Avukat Ġenerali et*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fit-22 ta' Novembru, 2006 u ***Nazzareno Muscat et v. Avukat Ġenerali*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fil-31 ta' Mejju, 2010);

43. Anke jekk Ramon Fenech jista' ma jaqbilx mal-konklużjonijiet tal-Qorti tal-Appell Kriminali meta ħalliet ix-xiehda ta' Simon Linton Lancto fl-atti tal-kawża kriminali, u anke jekk il-Qorti tal-Appell Kriminali setgħet ħadet żball fl-interpretazzjoni tagħha tal-liġi kriminali meta ħalliet din ix-xiehda, is-setgħa kostituzzjonali ta' din il-qorti hija limitata biss biex tara jekk din is-sentenza tħarisx il-jedd ta' smigħ xieraq kif imħares taħt l-**artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u l-**artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea**. Kull konsiderazzjoni oħra tmur lil hemm mill-kompetenza tagħha (ara ***Emanuela Brincat v. Avukat Ġenerali*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fil-21 ta' Frar, 1996):

44. M'hemmx għalfejn illi ngħidu, huma l-qrati kriminali biss li għandhom il-kompetenza esklussiva li jistudjaw u jiddeċiedu dwar l-interpretazzjoni tal-liġi kriminali u l-applikazzjoni tagħha fil-każijiet imressqa quddiemha. Sewwa qalet il-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili fis-sentenza ***Miriam Borġ et v. Emmanuel sive Lino Grech nomine et*** mogħtija fid-9 ta' Mejju, 1996 li,

> *«l-interpretazzjoni tal-liġi penali hija l-kompitu tal-qrati b'ġurisdizzjoni kriminali, mhux ta' din il-qorti, li ma hix qorti ta' appell kriminali. Il-kompitu ta' din il-qorti, jekk il-partijiet jidhru quddiemha fil-kompetenza kostituzzjonali tagħha, jkun li tara jekk il-konsegwenzi ta' dik l-interpretazzjoni tal-liġi penali mill-qorti ta' ġurisdizzjoni kriminali jmorrux kontra d-dispożizzjonijiet tal-Kostituzzjoni jew tal-Konvenzjoni Ewropea, li huma ġerarkikament ogħla mid-dispożizzjonijiet tal-Kodiċi Kriminali.»*

45. Issa fir-rikors kostituzzjonali tiegħu, Ramon Fenech mhuwiex qiegħed jilmenta mill-fatt li l-qrati kriminali interpretaw b'mod ħażin il-liġijiet kriminali iżda qiegħed jilmenta mill-fatt, li fil-fehma tiegħu ż-żamma tax-xiehda ta' Simon Linton Lancto

fl-atti tal-kawża kriminal hija bi ksur tal-**artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u l-**artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea**;

46. Il-Qorti tal-Appell Kriminali ma ntalbitx tiddeċiedi jekk skont l-**artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u l-**artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea** huwiex possibbli li l-prosekuzzjoni ġġib bħala prova x-xiehda mogħtija minn ko-akkużat. Dak li ntalbet tiddeċiedi l-Qorti tal-Appell Kriminali huwa jekk din ix-xiehda tistax titressaq skont il-**Kap 9** u **31 tal-Liġijiet ta' Malta**;

47. F'dan is-sens għalhekk, din il-qorti ma tistax tilqa' t-tieni eċċezzjoni tal-Avukat tal-Istat minħabba li Ramon Fenech mhuwiex qiegħed jitlob lil din il-qorti tirrevedi xi ħaġa li ġa ġiet deċiża mill-Qorti Kriminali u mill-Qorti tal-Appell Kriminali, iżda, qiegħed jitlob li din il-qorti tiddeċiedi jekk iż-żamma tax-xiehda ta' Simon Linton Lancto skont kif din ġiet interptretata l-liġi kriminali, hijiex kompatibbli mal-jedd ta' smigħ xieraq;

48. Il-qorti sejra għalhekk tissokta biex tqis il-**mertu tal-ilment** ta' Ramon Fenech, *viz*. jekk huwiex ipprojbit taħt l-**artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u l-**artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea**, li f'kawża kriminali tinġieb bħala prova x-xiehda ta' ko-akkużat;

49. B'mod ġenerali dawn iż-żewġ artikoli jidħlu fix-xena: (i) meta ma jkunx hemm qorti jew tribunal indipendenti u imparzjali; (ii) meta jkun hemm dewmien inġustifikat waqt is-smigħ tal-kawża; (iii) meta jkun hemm nuqqas ta' aċċess lill-qrati; (iv) meta s-smigħ jissokta fl-assenza tal-parti fil-kawża; (v) meta ma jkunx hemm *equality of arms* bejn il-partijiet li jkunu qed jitlewmu fil-kawża; (vi) meta parti ma tingħatax id-dritt li tinstema' (*audi alterem partem*) u/jew li tressaq il-każ tagħha kif imiss; u (vii) meta s-sentenza tingħata mingħajr motivazzjoni;

50. B'żieda ma' dan, f'każijiet ta' proċeduri kriminali, dawn l-artikoli jistgħu jiġu invokati wkoll fejn il-bniedem akkużat: (i) ma jgawdix mill-preżunzjoni tal-

innoċenza; (ii) ma jiġix mgħarraf dwar in-natura u r-raġuni tal-akkuża miġjuba kontra tiegħu; (iii) ma jkollux iż-żmien u l-faċilitajiet xierqa għat-tħejjija tad-difiża tiegħu; (iv) ma jingħatax id-dritt li jiddefendi ruħu personalment jew permezz ta' assistenza legali; (v) ma jgawdix mill-jedd li ma jinkriminax ruħu; (vii) ma jkollux id-dritt li jeżamina jew li jara li jiġu eżaminati xhieda kontra tiegħu u li jikseb l-attendenza u l-eżami ta' xhieda favur tiegħu taħt l-istess kundizzjonijiet bħax-xhieda tal-prosekuzzjoni; u (viii) ma jingħatax servizzi b'xejn ta' interpretu fl-eventwalità li l-proċeduri kriminali jitmexxew b'ilsien li huwa ma jifhimx;

51. Kif ingħad aktar 'il fuq, l-ilment ta' Ramon Fenech jolqot is-siwi tax-xiehda ta' Simon Linton Lancto, li kien ko-akkużat fil-mument li huwa xehed fis-16 u fis-17 ta' Frar, 2011;

52. Dwar dan l-ilment, din il-qorti tara li jidher li qiegħed jaħrab lil Ramon Fenech, li d-dispożizzjonijiet tal-jeddijiet fundamentali tal-bniedem ma jirregolawx l-ammissibilità tal-provi nfushom, jew kif dawn il-provi għandhom jinġabru jew jiġu ppreżentati. Dawn id-dispożizzjonijiet jitolbu biss li b'reazzjoni għall-provi li tressaq il-prosekuzzjoni, l-akkuzat ikollu f'xi stadju l-opportunità li jikkontroeżamina x-xhieda tal-prosekuzzjoni b'referenza għal dak li jkunu qalu dwaru u kif ukoll li jkollu l-opportunità li jipproduċi u jeżamina xhieda mressqa bħala difiża, bl-istess mod u taħt l-istess kundizzjonijiet bħalma l-prosekuzzjoni tipproduċi u teżamina xhieda kontrih (ara ***Gaetano Busuttil v. Onorevoli Prim Ministru et*** deċiża mill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili fid-19 ta' Diċembru, 1997, aktar ikkonfermata mill-Qorti Kostituzzjonali fis-16 ta' Novembru, 1998);

53. Bħalma ġie mtenni fis-sentenza ***Carmelo Camilleri v. Onor. Prim Ministru et*** deċiża mill-Qorti Kostituzzjonali fil-31 ta' Mejju, 1999,

> *«Mhux il-kompitu ta' din il-Qorti allura, li tindaħal fl-apprezzament tal-provi sakemm tkun sodisfatta li l-proċess ikun wieħed xieraq li jirrispetta l-prinċipju tal-"equality of arms" u li jakkorda d-dritt lill-akkużat għal "adversial trial" li fih f'kull ħin il-*

*Prosekuzzjoni u d-Difiża jkollhom l-opportunità ta' kontroll sħiħ fuq il-provi prodotti u s-sottomissjonijiet magħmula waqt it-trattazzjoni. Hi għalhekk din il-kwalità ta' "fairness" tal-proċess illi din il-Qorti għandha d-dover li tassigura u tittutela u mhux li tissindika l-mod kif ir-regoli ta' proċedura kriminali, li l-Qrati b'dik il-kompetenza huma obbligati li japplikaw inklużi dawk li jirregolaw evalwazzjoni u l-apprezzament tal-provi, ikunu ġew interpretati u applikati fil-każ taħt eżami. "According to the Convention organs in jurisprudence "whether the jury and the Court had appreciated the evidence correctly or not is a question on which they are not called upon to pronounce" (**Neilson v. Denmark**). The Convention organs do not sit as a fourth instance Court and their task is limited to determining whether evidence for and against the accused has been presented in such a manner and the requirements of a fair trial have been observed." (**Starvos** ibid pages 222 et seq).»*

54. Ta’ min jgħid li din is-sentenza kostituzzjonali ġiet ikkonfermata wkoll mill-Qorti Ewropea Għad-Drittijiet tal-Bniedem fis-sentenza ***Carmel Camilleri v. Malta*** deċiża fis-16 ta’ Marzu, 2000, fejn ingħad hekk,

*«The Court reiterates that the admissibility of evidence is primarily a matter for regulation by national law and as a general rule it is for the national courts to assess the evidence before them. **The Court’s task under the Convention is not to give a ruling as to whether statements of witnesses were properly admitted as evidence, but rather to ascertain whether the proceedings as a whole, including the way in which evidence was taken, were fair** (see the **Doorson v. the Netherlands** judgment of 26 March 1996, Reports of Judgments and Decisions 1996-II, p. 470, § 67; the **Edwards v. the United Kingdom** judgment of 16 December 1992, Series A no. 247-B, pp. 34-35, § 34). Furthermore, the Court cannot hold in the abstract that evidence given by a witness in open court and on oath should always be relied on in preference to other statements made by the same witness in the course of criminal proceedings, not even when the two are in conflict (see the above-mentioned **Doorson** judgment, p. 472, § 78)»;*

55. Dan kollu reġa’ ġie mtenni mill-Qorti Ewropea fis-sentenza ***Mark Charles Kenneth Stephens v. Malta*** mogħtija fl-14 ta’ Jannar, 2020 fejn ingħad li, «*The*

Court reiterates that under Article 6, it is not the Court's role to determine, as a matter of principle, whether particular types of evidence may be admissible»;

56. Issa jekk wieħed iħaddem l-imsemmija prinċipji għall-każ li l-qorti għandha quddiemha, wieħed ma jistax ħlief jasal għall-konklużjoni, li l-fatt waħdu li Simon Linton Lancto seta' kien ko-akkużat fil-mument li huwa ta x-xiehda tiegħu fis-16 u fis-17 ta' Frar, 2011, dan ma jnawwar xejn mill-jedd ta' smigħ xieraq taħt l-**artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u l-**artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea**. Imkien f'dawn l-artikoli tal-liġi ma hemm imniżżel li ko-akkużat ma jistax jixhed kontra ko-akkużat ieħor;

57. Huwa minnu li l-liġi tagħti ċerti vantaġġi lill-akkużat, u dawn il-vantaġġi huma mħarsa mil-liġijiet fundamentali, iżda fost dawn il-vantaġġi ma hemmx dak li l-akkużat għandu l-jedd li jagħżel ix-xiehda li tista' tressaq il-prosekuzzjoni;

58. Ir-rikorrent donnu jrid jindaħal mhux biss fid-drittijiet iżda wkoll fid-dmirijiet tal-prosekuzzjoni, fosthom dawk li tressaq quddiem il-qorti x-xhieda kollha rilevanti li tkun taf bihom. Madankollu, dan il-jedd ta' *veto* fuq il-provi li tista' tressaq il-prosekuzzjoni mhuwiex imsemmi la fl-**artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u lanqas fl-**artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea**;

59. F'dan il-kuntest, ir-rikorrent ma jistax isib wens fl-argument, li jekk ix-xiehda ta' Simon Linton Lancto tibqa' fl-atti kriminali, huwa jista' jiġi ppreġudikat biha waqt il-ġuri. L-akkużat m'għandux dritt fundamentali għal kull vantaġġ li jista' jwassal għall-ħelsien tiegħu. Barra minn hekk, id-dritt ta' smigħ xieraq ma jiġix nieqes għall-fatt biss li akkużat jista' jinstab ħati minħabba xiehda li tista' tkun kontrih;

60. Huwa bil-wisq ċar li r-rikorrent irid li titneħħa x-xiehda ta' Simon Linton Lancto mhux biex ikollu smigħ xieraq, iżda, biex titneħħa prova mill-atti kriminali li hemm mnejn tista' twassal għas-sejbien tal-ħtija tiegħu. Din iżda mhijiex xi ħaġa li jista'

jikseb ir-rikorrent mill-**artikolu 39 tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u/jew l-**artikolu 6 tal-Konvenzjoni Ewropea**;

61. Jgħodd ħafna hawnhekk dak li ngħad fis-sentenza ***Emmanuel sive Leli Camilleri v. Il-Kummissarju tal-Pulizija et*** deċiża mill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili fit-8 ta' Ottubru, 1999 u kkonfermata mill-Qorti Kostituzzjonali fl-20 ta' Diċembru, 2000, li biex ikun hemm ksur tad-dritt fundamentali, dan il-preġudizzju jrid ikun għad-dritt ta' smigħ xieraq, u mhux għall-interess li għandu kull akkużat li jinħeles mill-akkużi. Il-fatt li xi xiehda li tinġieb kontra min hu akkużat biex turi l-ħtija tiegħu tista' tkun ta' preġudizzju għall-interess tiegħu, ma jfissirx li, għalhekk biss, tkun qiegħda ċċaħdu minn smigħ xieraq;

62. Ir-rikorrent qiegħed, essenzjalment, jistieden lill-qorti li tgħid li kull ma jista' jwassal biex is-sentenza tmur kontra tiegħu hija ksur ta' dritt fundamentali tiegħu għax hemm ċans li tagħmel ħsara lill-interessi tiegħu. Dan iżda huwa argument għalkollox żbaljat. Il-prinċipju tal-opportunitajiet indaqs (*equality of arms*) fil-proċeduri penali jfisser li x-xiehda mressqa mill-prosekuzzjoni trid titressaq fil-preżenza tal-akkużat: (i) sabiex dan ikun jaf fuqiex huma mibnija l-akkużi miġjuba kontrieh; (ii) sabiex ikun jista' jwaqqa' jew imeri din ix-xiehda billi jressaq provi tiegħu; u (iii) sabiex ikun jista' jagħmel kontro-eżami tax-xhieda. Ma jfissirx, iżda, li l-akkużat jista' jżomm lill-prosekuzzjoni milli tressaq ix-xiehda li tkun materjali għall-każ u li tkun ammissibbli skont il-liġijiet proċedurali;

63. Sewwasew f'dan il-każ, ir-rikorrenti ma ġiex imċaħħad minn dawn il-jeddijiet proċedurali. Ir-rikorrent kellu kull opportunità meta Simon Linton Lancto xehed fis-16 u fis-17 ta' Frar, 2011, li jekk irid jagħmillu l-kontro-eżami fuq dak li xehed, iżda għar-raġunijiet tiegħu r-rikorrent għażel li dakinhar ma jagħmillux mistoqsijiet u rriżerva li jagħmel il-kontro-eżami aktar 'il quddiem. Barra min hekk, waqt il-ġuri r-rikorrent ħa jkollu kull jedd li jressaq kull prova li jixtieq biex iwaqqa' jew imeri x-xiehda li seta' ta Simon Linton Lancto u mbagħad tkun f'idejn il-ġurati li jaraw lil min għandhom jemmnu. Fl-aħħar nett, jekk Simon Linton Lancto jitressaq bħala

xhud waqt il-ġuri, kif donnu għandha l-ħsieb illi tagħmel il-prosekuzzjoni, ir-rikorrent ħa jkollu l-jedd li jekk irid jagħmillu l-kontro-eżami u jagħmillu mistoqsijiet dwar dak li xehed quddiem il-qorti istruttorja;

64. Jiġi b'hekk, li din il-qorti qiegħda tasal għall-fehma li r-rikorrent ma rnexxilux juri li seħħ jew li x'aktarx sejjer iseħħ ksur tal-jedd tiegħu tas-smigħ xieraq, jekk bħala parti mill-provi fl-atti kriminali tinżamm ix-xiehda mogħtija minn Simon Linton Lancto fis-16 u fis-17 ta' Frar, 2011 quddiem il-Qorti tal-Maġistrati (Malta) bħala Qorti Istruttorja;

65. Il-qorti tagħlaq billi tgħid li hija tasal biex taqbel mal-Avukat tal-Istat, li din il-kawża x'aktarx saret bi ħsieb suspettuż għaliex ir-rikorrent ma messux ħa ħames snin, wara s-sentenza tal-Qorti tal-Appelli Kriminali, biex jerġa' jqajjem il-kwistjoni dwar l-inammissibbilità tax-xiehda ta' Simon Linton Lancto. Madankollu l-qorti ma tħossx li din il-kawża għandha titqies bħala fiergħa u vessatorja biżżejjed biex il-qorti timponi d-divjet tal-jedd ta' appell skont l-**artikolu 46(5) tal-Kostituzzjoni ta' Malta** u l-**artikolu 4(5) tal-Kap 319 tal-Liġijiet ta' Malta**. Għalkemm din il-qorti tittama li l-kwistjoni kostituzzjonali tieqaf hawn u l-ġuri jsir ħalli l-kawża kriminali forsi tasal għat-tmiem tagħha;

Deċiżjoni

Għaldaqstant għar-raġunijiet fuq imsemmija din il-qorti qiegħda **<u>tiċħad</u>** it-talbiet kollha ta' Ramon Fenech, bl-ispejjeż kollha ta' din il-kawża jitħallsu minnu bħala l-parti telliefa.

Christian Falzon Scerri	**Mary Josephine Musu**
Imħallef	**Deputat Reġistratur**